

Přestože se banky staly v moderním světě pro většinu lidí prakticky součástí každodenního života, je řada věcí kolem bank, které o nich nejsou běžně známy nebo které si přinejmenším při běžném setkání s bankou ani neuvědomujeme. Pro jejich činnost i pro pochopení postavení bank jsou však nezbytné.

Historie bankovníctví je velmi dlouhá a jeho počátky jsou spojeny s jedním z nejgeniálnějších vynálezů lidstva – penězi. Vznik peněz umožnil nahradit naturální směnu směnou peněžní. To přineslo i možnost oddělení úspor od investic a vzniknul tak prostor pro nový typ podnikání – bankovníctví a nový typ institucí – banky, jež byly jeho nositeli. Banky vznikly jako zprostředkovatelé mezi těmi, kdož vytvářejí úspory na jedné straně a na straně druhé mezi těmi, kteří potřebují nejen vlastní kapitál, ale i zdroje cizí. Samotný pojem „banka“ pochází z italského termínu „banco“,¹ kterým se ve středověku označovaly stoly severoitalských směnárníků, kteří směňovali různorodé tehdy hojně ražené mince.

Trendy ke globalizující se světové ekonomice se odrážejí v patrné tendenci sjednocování podmínek pro podnikání bank. I když je banka podnikem a bankovníctví jednou z oblastí podnikání, je zapotřebí, vzhledem k významným specifikům bankovníctví, modifikovat pro ně do určité míry obecně platný režim podnikání a stanovit v určitých směrech odlišná pravidla. I když v těchto otázkách nejsou názory zcela jednotné, a je řada těch, kteří kritizují nadměrnou regulaci v bankovníctví a považují ji za škodlivou, existuje dnes obecný trend ve vyspělých zemích bankovní regulaci zpřesňovat a v mnohých směrech i zpřísnovat. Proto prostředí, ve kterém podnikají banky, se v řadě charakteristik odlišuje od prostředí pro jiné podnikatelské subjekty. Bankovní prostředí je ve srovnání s obecnými podmínkami podnikání přísnější a regulovanější, což vyplývá zejména z toho, že :

1. případné problémy bank, eventuálně celého bankovního systému, mají závažné dopady na chod ekonomiky, neboli zdravý a důvěryhodný bankovní systém je jedním ze základních podmínek efektivního fungování tržní ekonomiky;
2. přes banky přetéká v různých formách velký objem peněz, z pohledu bank převážně cizích, přičemž je třeba zabránit jejich zneužití (a to jak ve smyslu zpronevěry tak ve smyslu praní špinavých peněz);
3. je třeba chránit klienty bank, a to zejména v případech, kdy vstupují do věřitelského vztahu vůči bance. Důvodem pro to je skutečnost, že běžní klienti banky objektivně nemohou posoudit v potřebné míře rizika spojená s danou bankou.

Specifika bankovního prostředí se tedy projevují zejména v tom, že je regulován vstup do odvětví, jsou stanovena speciální pravidla pro činnost bank a banky podléhají pravidlům regulačního orgánu.

Na druhé straně je ovšem třeba poznamenat, že banky mají i některé možnosti, které nejsou dostupné nebankovním subjektům. Jedná se především o možnost provádět obchody na peněžním trhu s centrální bankou či s jinými bankami, které jsou pro banky významné zejména z hlediska zabezpečování likvidity. Dále je to přímé zapojení do mezibankovních platebních systémů, což umožňuje rychlou a nákladově výhodnou realizaci platebních transakcí. Regulace může mít na banky ještě jeden pozitivní dopad. Účinná regulace může zvyšovat kredibilitu bank a tím zlepšovat jejich postavení na trhu, například při přijímání vkladů.

Vzhledem k výše uvedenému je bankovní prostředí vymezeno nejen právními normami týkajícími se obecně podnikatelského prostředí v české národní ekonomice, ale upravují ho i další právní normy specifické pro podnikání v oblasti bankovníctví. Základ je v zákonných normách upravujících činnost bank, které jsou konkretizovány vyhláškami a opatřeními regulatorního orgánu. Bankovní prostředí v České republice je zásadním způsobem determinováno členstvím ČR v Evropské unii. Legislativa v oblasti bankovníctví podléhá harmonizaci, kterou je v podmínkách jednotné bankovní licence nutno považovat za nezbytnou. Pokud totiž banka může na základě bankovní licence získané v jednom členském státě EU provozovat svoji činnost po celé Unii, není možné, aby podmínky pro získání licence a pro činnost bank byly v jednotlivých zemích výrazněji odlišné. Základní rámec prostředí, ve kterém působí banky v České republice, je vymezen zákonem č. 21/1992 Sb., o bankách (dále také jen „BankZ“), ve kterém jsou stanoveny podmínky pro vznik, činnost a případný zánik bank. Zmíněný zákon je speciální úpravou ve vztahu k zákonu č. 513/1991 Sb., obchodnímu zákoníku (dále také jen „ObchZ“), který obsahuje úpravu obchodních společností, kterou je i banka. Bankovní prostředí významným způsobem ovlivňuje Česká národní banka, ať již v pozici vrcholného subjektu měnové politiky, tak i regulátora a supervizora bank. Její pravomoci ve vztahu k bankám v základní rovině vymezuje zákon o bankách. Obecné podmínky stanovené zákonem o bankách, resp. zákonem č. 6/1993 Sb., o ČNB (dále také jen „ZČNB“), jsou dále konkretizovány navazujícími vyhláškami a opatřeními, které vydává především Česká národní banka v pozici subjektu měnové politiky i regulátora, popř. i další subjekty, jako Ministerstvo financí atp.

Činnost bank významně ovlivňují i některé další zákony, které však již z hlediska působnosti nejsou omezeny institucionálně, ale vztahují se na určité činnosti.